

Η ερμηνεία της αυγουστίνειας θέσης ότι το Άγιο Πνεύμα είναι αγάπη

Σύνοψη:

Στον ιερό Αυγουστίνο Ιππώνος υπάρχει μια πρώτη διαλεκτική θεώρηση της Αγίας Τριάδας σύμφωνα με την οποία το Άγιο Πνεύμα έρχεται να επικυρώσει την αγαπητική σχέση του Πατρός και του Υιού.

Σύμφωνα με ένα ψυχολογικό μοντέλο Τριαδολογίας, ο Πατήρ είναι η μνήμη, ο Υιός είναι η αυτογνωσία του Θεού και το Πνεύμα είναι η βουλευτική αγαπητική αυτοκατάφαση του Θεού που έχει «ήδη» γνωρίσει τον Εαυτό Του διά του Υιού. Με τον τρόπο αυτό το Άγιο Πνεύμα έπεται του Υιού ως αγάπη που έπεται της γνώσεως. Έχουμε, λοιπόν, στον ιερό Αυγουστίνο μία πρώτη εκδοχή του Filioque, ακόμη σε προδρομική μορφή, η οποία συνδέεται με το ότι το Πνεύμα είναι αγάπη (amor).

Σχολαστικοί, όπως ο Θωμάς Ακινάτης, ριζοσπαστικοποιούν την αυγουστίνεια διαλεκτική Τριαδολογία φτάνοντας στην κακοδοξία ότι η σχέση του Πατρός και του Υιού είναι επίσης μια διαλεκτική αντίθεση (oppositio) την οποία γεφυρώνει το Άγιο Πνεύμα ως μία από κοινού νέα αντίθεση από κοινού στον Πατέρα και τον Υιό, η οποία εντέλει λειτουργεί ως αγαπητική ένωση μεταξύ των Δύο Προσώπων.

Ησυχαστές, όπως ο άγιος Γρηγόριος Παλαμάς Θεσσαλονίκης, απορρίπτουν την εισαγωγή της έννοιας της αντίθεσης στην αΐδιο Τριαδολογία, επιμένοντας μαζί με τον άγιο Γρηγόριο Θεολόγο ότι το όνομα του Πατρός δηλώνει απλώς σχέση (και όχι διαλεκτική αντίθεση). Προκύπτει επίσης το ζήτημα ότι αν το Άγιο Πνεύμα είναι αγάπη στην αΐδιο Τριαδολογία, τότε δεν καθίσταται σαφής ο προσωπικός χαρακτήρας Του, ότι δηλαδή είναι ένα διακριτό Πρόσωπο, στο Οποίο απευθυνόμαστε προσευχητικώς μέσα στην ευχαριστιακή ζωή της Εκκλησίας και όχι απλώς η σχέση ή η αντίθεση του Πατρός και του Υιού. Το Άγιο Πνεύμα είναι, αντίθετα προς ό,τι υποστηρίζουν οι σχολαστικοί, ένα διακριτό Πρόσωπο που εκπορεύεται αϊδίως από τον Πατέρα.

Ωστόσο, ενώ οι Ησυχαστές ανασκευάζουν τις θέσεις των σύγχρονών τους σχολαστικών, ακολουθούν μία «ερμηνευτική της ευμένειας» ως προς τον ιερό Αυγουστίνο Ιππώνος κυρίως λόγω του ότι το κύρος του ως Πατρός της Εκκλησίας είχε επιβεβαιωθεί από Οικουμενικές Συνόδους και ο ίδιος ως επίσκοπος είχε επιλύσει σε τοπικές συνόδους προβλήματα που είχαν προκαλέσει αιρέσεις, όπως ο Αρειανισμός, ο Δονατισμός και ο Πελαγανισμός.

Κατά τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμάς το ότι το Άγιο Πνεύμα είναι αγάπη, δέον να ερμηνευθεί ότι αφορά αποκλειστικά και μόνο το οντολογικό επίπεδο της θείας ενέργειας και δη στη Θεία Οικονομία και αποκάλυψη προς τον κόσμο και τον άνθρωπο. Δεν πρόκειται δηλαδή για ένα υποστατικό ιδίωμα της αΐδιου Τριαδολογίας. Υποστατικό ιδίωμα είναι μόνο το «έκπορευτόν». Στο επίπεδο της Θείας Οικονομίας, πάντως, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η θεία αγάπη και ο θείος έρωσ είναι μία δωρεά του Αγίου Πνεύματος. Στη Θεία Οικονομία, άλλωστε, (και όχι στην αΐδιο Τριαδολογία) ισχύει η πρόθεση «έν» προκειμένου περί του Αγίου Πνεύματος που σημαίνει ότι «έν Αγίῳ Πνεύματι» εκκλησιαστικῶς «διὰ τοῦ Υἱοῦ» που ενσαρκούται αναφερόμαστε «πρὸς τὸν Πατέρα». Στη Θεία Οικονομία το Άγιο Πνεύμα αποκαλύπτει τη θεολογική γνωσιολογία της αγάπης διὰ της οποίας προσεγγίζουμε τον Θεό. Κατ' αυτόν τον τρόπο ερμηνεύεται ορθοδόξως η θέση του ιερού Αυγουστίνου με μια σημαντική, ωστόσο, αλλαγή του περιεχομένου της, η οποία αντιτίθεται στην πολύ διαφορετική ερμηνεία των σχολαστικῶν.